

Швидкий темп мовлення в телевізійному футбольному дискурсі (на матеріалі репортажів матчів УЄФА Євро–2012)

*Статтю присвячено темпу мовлення дикторів телевізійних трансляцій матчів Чемпіонату Європи з футболу 2012 р. за участі національної збірної команди України. Проаналізовано фрагменти усного мовлення, вимовлені у швидкому темпі, характерному для футбольного репортажу. Зафіксовано середнє значення швидкого темпу мовлення та інші темпові особливості, притаманні ви-
нятково цьому телевізійному жанру.*

Ключові слова: темп мовлення, інформаційна щільність мовлення, телевізійний футбольний репортаж, актуальне членування речення, фонетика.

Вивченню мовлення українських телевізійних дикторів присвячено низку публікацій, у яких порушено проблеми орфоепії, граматики, слововживання, стилістики, культури висловлювання тощо. Мовлення в системі телевізійного зв'язку лінгвісти розглядають переважно з позиції допущення/недопущення помилок, тобто в контексті мовних норм. Однак телевізійний інформаційний простір нині є одним із основних джерел формування колективної свідомості суспільства, потужним засобом впливу на мислення людей. Тож з огляду на вагомість телебачення в сучасному суспільстві з'являється необхідність досліджувати ефірне мовлення комплексно, характеризуючи й моделюючи всі його напрями та складники. Спортивний телерепортаж, незважаючи на велику популярність футбольних трансляцій (передусім серед глядачів чоловічої статі), поки що не представлено в лінгвоукраїністиці ґрунтовними працями (див. Прим. 1). Актуальність таких студій зумовлена не лише широтою аудиторії, небайдужою до спортивного телевізійного жанру, а й тим, що представлення наших команд на міжнародній спортивній арені, а надто їх перемога, з одного боку, «сприяють популяризації України, утверджують державу, зміцнюють її авторитет», з другого – «поширюють у країні фізичну культуру та здоровий спосіб життя» [1, с. 2].

Антропоцентричний принцип у лінгвістиці, що полягає в орієнтації вчених на комунікативні потреби й можливості сучасної людини, на думку деяких мовознавців [2, с. 2], вимагає вивчення усного мовлення одночасно в двох аспектах – генеративному (породження мов-

лення) і перцептивному (сприйняття мовлення). Якщо екстраполювати цю тезу на порушене в пропонованому дослідженні питання темпу мовлення українських футбольних коментаторів, то з'являються проблеми, пов'язані, по-перше, з фонетичними характеристиками дикторського мовлення передусім у контексті мовленнєвої компресії, яка використовується в умовах дефіциту часу для коментування через високу динаміку футбольної гри, а по-друге, з адекватним поданням усної інформації, від якого залежить якість її сприйняття та розуміння з боку телеглядачів.

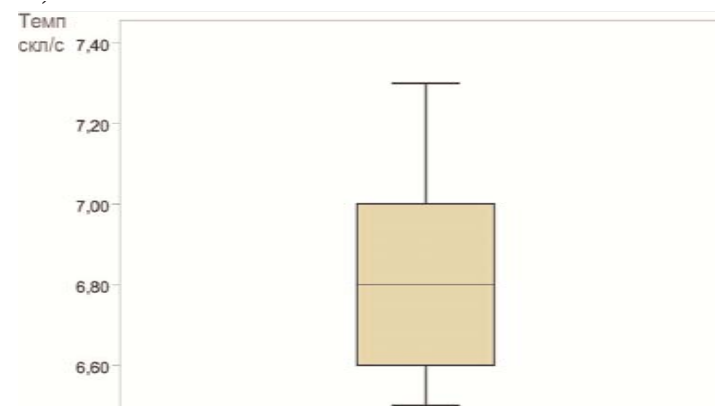
Експериментально доведено [3, с. 142], що швидкий темп мовлення є тим фонетичним засобом, що погіршує сприйняття висловленої інформації. Саме тому за *мету* дослідження поставлено аналіз «проблемних» фрагментів мовлення, тобто тих, що виголошені у швидкому темпі, загалом притаманному футбольному телекоментуванню. Для цього з'ясуємо середнє значення швидкого темпу, зафіксованого під час трансляції Чемпіонату Європи з футболу, що відбувся в Україні та Польщі в 2012 р., та схарактеризуємо особливості використання телекоментаторами швидкого темпу.

Матеріалом дослідження слугують відеозаписи (*див.* Прим. 2) двох матчів за участі національної команди України зі збірними Швеції (телеканал «Перший національний», 11.06.2012, коментатор – В. Тимошенко; далі – К. 1), та Англії (телеканал «Україна», 19.06.2012, коментатор – Д. Джулай; далі – К. 2). Вибір матеріалу пояснюємо великою увагою українського суспільства як до виступів національної збірної команди, так і до чемпіонату загалом, зокрема його організації й проведення в державі.

Загальна експериментальна вибірка мовленнєвих фрагментів (*див.* Прим. 3) у швидкому темпі становить 50 одиниць (по 25 одиниць кожного коментатора). Темп визначали шляхом вимірювання швидкості (*див.* Прим. 4) [4, с. 114] артикулювання (кількості вимовлених складів за секунду) та відносної інформаційної щільності (*див.* Прим. 5) мовлення (кількості наголошених складів у безпаузальних мовленнєвих ділянках). Швидким називаємо таке мовлення, темп якого становить 6.5 скл./с і вище (*див.* Прим. 6) [4, с. 111]. Паузою вважали «порожній» сегмент тривалістю не менше 50 мс.

За результатами експериментів (*див.* Рис. 1) середній темп артикулювання швидкого мовлення коментатора К. 1 становить 6.78 (± 1.15) скл./с. Максимальний темп зафіксовано на позначці 7.33 скл./с. Отже, діапазон швидкого темпу виявився не надто широким – лише 0.88 скл./с (за умови, якщо мінімальне значення швидкого темпу приймаємо за 6.5 скл./с).

Розподіл значень темпу мовлення (середнє, мінімальне, максимальне) в експериментальній вибірці коментатора К. 1

Статистичний аналіз кількості наголошених складів у безпаузальних мовленнєвих ділянках засвідчив високу щільність інформації (швидкість її передавання) – 7.54 наголошеного складу, причому мінімальне значення становить 2 наголошені склади, максимальне – 15 наголошених складів. Швидкими мовленнєвими фрагментами виявилися окремі синтагми (синтаксично – словосполучення), фрази (синтаксично – прості речення) чи сукупність фраз (синтаксично – складні речення або кілька речень), тобто сегменти різного розміру. Аналогію із синтаксичними одиницями наводимо тому, що швидкий темп мовлення ускладнює фонетичну сегментацію, тобто значно нівелює ті фонетичні ознаки, за якими традиційно вирізняють фонетичне слово, синтагму чи фразу.

Середній темп швидкого мовлення коментатора К. 2 відповідає 7.5 (± 0.25) скл./с (*див.* Рис. 2). Найшвидший мовленнєвий фрагмент серед експериментальних зразків зафіксовано в темпі 9 скл./с, тож діапазон швидкого темпу виявився ширшим за попередній – 2.5 скл./с.

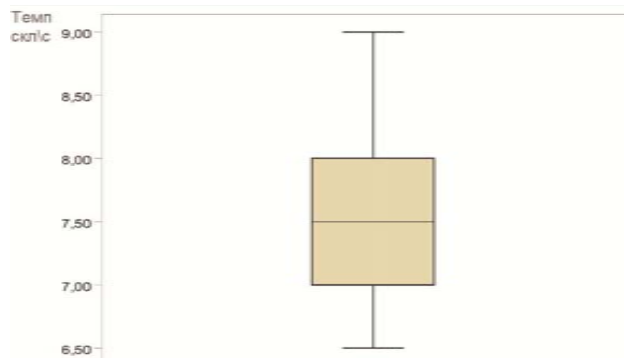
Середня відносна щільність інформації дорівнює 5.7 наголошеного складу; мінімальне значення інформаційної щільності – 3 наголошені склади, максимальне – 10 наголошених складів. Таким чином, показник щільності інформації, яку виголошує коментатор К. 2, нижчий порівняно з іншим дикторським мовленням. Причина відмінності полягає в тому, що швидкі мовленнєві фрагменти відповідали здебільшого порівняно недовгим сегментам, хоча їх темп виявився у середньому вищим. Варто зауважити, що появу пауз у

швидких фрагментах цієї експериментальної вибірки фіксували надто рідко. Це означає, що для коментатора К. 2 паузація може бути засобом переходу від одного темпу мовлення до іншого.

Рисунок 2.

Розподіл значень темпу мовлення (середнє, мінімальне, максимальне) в експериментальній вибірці коментатора К. 2

Якщо підсумувати експериментальні дані двох вибірок, то сукупне середнє значення швидкого темпу мовлення футбольних телекоментаторів становить $7.15 (\pm 0.1)$ скл./с. На рис. 3 зображено розподіл швидких мовленнєвих фрагментів різного темпу за їх частотністю. Бачимо, що 6.5 скл./с є найуживанішим значенням швидкого мовлення футбольних телекоментаторів. До речі, 6.5 скл./с є приблизно тим значенням швидкого темпу, якого найчастіше притримуються і російські футбольні телекоментатори [5, с. 98]. Крім цього, 6.5 скл./с – середній темп дикторського українського мовлення інформаційних (новинних) телепрограм [6, с. 139].

У загальнолінгвістичному контексті середнє значення швидкого темпу українських футбольних телекоментаторів близьке, наприклад, до середнього темпу типового французького розмовного мовлення – 7.18 скл./с. Носіями ж найшвидшого мовлення визнано іспанців та японців, середній темп яких відповідає близько 7.8 скл./с [7, с. 544]. Натомість найповільнішими вважають носіїв скандинавських мов – середній типовий темп їхнього мовлення перебуває у проміжку від 3.5 до 4.48 скл./с [8, с. 228]. Зауважимо також, що середній темп швидкомовних фрагментів, скажімо, німецьких футбольних телекоментаторів дорівнює 9 скл./с [9, с. 2024].

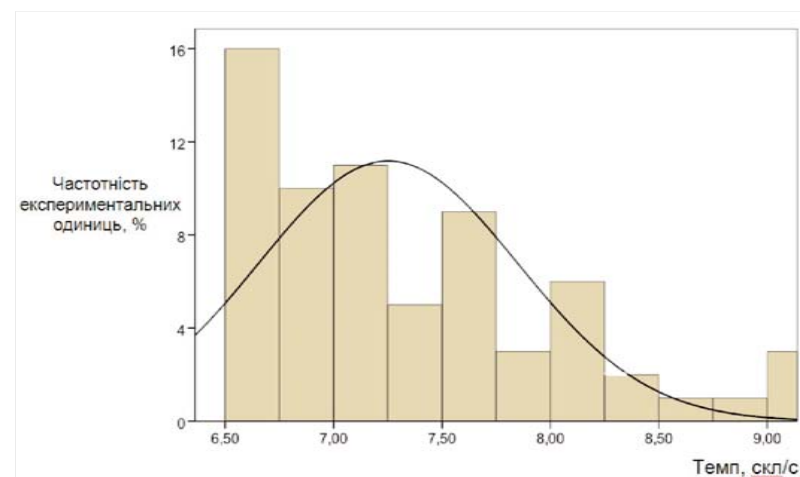
Обчислення діапазону щільності інформації за загальною експериментальною вибіркою (50 зразків) дає 13 наголошених складів у безпаузальних мовленнєвих ділянках. Це доволі солідне значення, що

свідчить про непрогнозованість появи паузи в швидкому мовленні футбольних телекоментаторів, адже паузація може мати місце як через 2 наголошені склади (тобто через 2 слова), так і аж через 15 наголошених складів (тобто через 15 слів).

Рисунок 3.

Частотний розподіл значень швидкого темпу мовлення (за даними коментаторів К. 1 і К. 2)

Загалом коментування футбольних матчів позначено широкою темповою динамікою, адже швидкі мовленнєві фрагменти чергуються з помірними і навіть повільними. Швидкий темп мовлення найчастіше має місце у той проміжок часу, коли гравці створюють можливість забити гол. Хоча цю тенденцію фіксуємо не завжди. Футбольний коментатор передусім інформує про перебіг подій на футбольному майданчику, тобто забезпечує звуковий супровід зорових образів. Водночас коментування може мати й аналітичний характер, коли диктор розмірковує, висловлює свою думку щодо моментів гри, дії гравців чи навіть навколоматчевих подій. Крім цього, темп коментування залежить ще й від індивідуальних особливостей мовлення.

Помічено, що пришвидшення темпу мовлення осіб, які коментують футбольні матчі, здебільшого супроводжено зростанням гучності звуків і напруженням мовлення загалом. Це пов'язано з високою емоційною активністю коментаторів. Прикметно, що швидкі мовленнєві фрагменти часто завершуються різким локальним уповільненням темпу, коли диктор через емоційне піднесення/пригнічення надто вдовжує наголошені склади. Яскравий приклад – вигук «гол!»: у матчі

Україна – Швеція тривалість вимови цього вигуку під час першого забитого українською командою голу – 4.59 с, а другого забитого голу – 2.55 с. Як результат, темп артикулювання односкладового слова [гол] – лише 0.22 скл./с і 0.39 скл./с відповідно, тоді як прийнято вважати, що мінімальний темп типового неемоційного мовлення людини – приблизно 2 скл./с [3, с. 107]. Це, з одного боку, показує велику різницю між темпом емоційного й неемоційного мовлення, а з другого боку, свідчить про дисонанс локального темпу як швидкості окремих наголошених складів та середнього темпу як швидкості суцільного мовленнєвого потоку.

Футбольний репортаж має ту виняткову особливість, що швидкий темп мовлення коментатори схильні використовувати для підкреслення найважливішого в усному повідомленні. Традиційне ж розуміння інтонаційних особливостей вираження актуального членування речення побудовано на тому, що тему (порівняно несуттєву інформацію) вимовляють швидше за рему (відносно суттєву інформацію), тобто демонстрації найважливішого в мовленнєвому фрагменті досягають сповільненням темпу. На прикладі футбольного коментування спостерігаємо протилежне: пришвидшений темп стає засобом інформування про істотні, гострі, кульмінаційні епізоди матчу, тоді як сповільнений темп коментатори використовують для повідомлення про неквапливу динаміку гравців, не сприятливу для загострення гри.

Пояснення цього явища знаходимо у працях російських учених, зокрема, на думку С. Жемерової, фрагмент мовлення, який диктори телебачення виголошують швидко, глядачі сприймають як не зовсім зрозумілий, актуальний та цікавий, однак його зміст телевізійна аудиторія розцінює як динамічний, атрактивний, вартий уваги [10, с. 24]. Це означає, що найважливіша функція коментатора полягає не так в описі подій, що відбуваються на футбольному полі, як у відтворенні динаміки власне футбольного матчу. Одним із провідних вербальних засобів такого відтворення є темп мовлення.

Під час слухових спостережень швидкого коментаторського мовлення не помічено тенденції до спрощення артикуляцій, що часто зумовлено нестачею часу для реалізації артикуляційної повноти. Інакше кажучи, швидкий темп суттєво не позначається на якості окремих звуків. Себто збільшення темпу досягається передусім завдяки скороченню тривалості звуків, складів, слів тощо, а не через асимілятивні та інші фонетичні процеси на зразок елізії чи синкопи – часткового чи повного випадіння окремих складів. Це засвідчує мовленнєву компетентність коментаторів, адже скорочення (компресія) часокількості сегментів є тим способом пришвидшення

темпу, який, за дослідженням учених [11, с. 41], можна розцінювати як нормативний.

Висновки. Отже, аналіз мовлення футбольних телекоментаторів дає змогу стверджувати, що швидкий темп – одна з визначальних ознак цього спортивного телевізійного жанру. Зіставлення отриманих результатів з іншими даними, віднайденими в лінгвістичних джерелах, підводить до висновку, що середнє значення аналізованого швидкого дикторського мовлення порівняно невисоке. Це означає, що українські футбольні телекоментатори рідко вдаються до надшвидкого темпу, традиційного, скажімо, для латиноамериканського репортажу. Найвагомим результатом проведеного дослідження вважаємо виявлення принципово нових відомостей про інтонаційне (темпове) оформлення актуального членування речення.

1. Садовник О. О. Засоби масової комунікації та формування іміджу українського спорту (за матеріалами преси та сайтів інформаційної мережі Інтернет): автореф. дис. ... канд. філол. наук : 27.00.06 «соціальні комунікації» / О. О. Садовник. – К., 2009. – 20 с.

2. Углова Н. Г. Специфика мелодики и темпа дикторской речи. Экспериментально-фонетическое исследование на материале информационных программ американского телевидения : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 «германские языки» / Н. Т. Углова. – М., 2006. – 23 с.

3. Физиология речи. Восприятие речи человеком / [Л. А. Чистович, А. В. Венцов, М. П. Гранстрем и др.] ; отв. редактор Л. А. Чистович. – Л. : Наука, 1976. – 388 с.

4. Іщенко О. С. Голосні звуки української мови залежно від темпу мовлення : [монографія] / О. С. Іщенко. – К. : Аграр Медіа Груп, 2012. – 220 с.

5. Эйхгольц И. А. Восприятие формальных признаков эмоциональной напряженности в спонтанной звучащей речи (на материале речи спортивных телекомментаторов) / И. А. Эйхгольц // Вестник Воронежского государственного университета. – 2008. – Сер.: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – № 2. – С. 95–98.

6. Іщенко О. С. Темп мовлення в українському інформаційному просторі (на матеріалі мовлення дикторів телебачення) // Стиль і текст. – 2010. – Вип. 11. – С. 137–141. – URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sit/2010_11/Ischenko.pdf.

7. Pellegrino F. A cross-language perspective on speech information rate / F. Pellegrino, C. Coupri, E. Marsico // Language. – 2011. – Vol. 87 : 3. – P. 539–558.

8. Hilton N. Syllable reduction and articulation rates in Danish, Norwegian and Swedish / N. Hilton, A. Schüppert, C. Gooskens // Nordic Journal of Linguistics. – 2011. – Vol. 34. – P. 215–237.

9. Trouvain J. Between excitement and triumph – live football commentaries in radio vs. tv : proceedings of the 17th International Congress of Phonetic Sciences, Hong Kong, 17–21 August. – Hong Kong, 2011. – P. 2022–2025. – URL: <http://www.icphs2011.hk>.

10. Жемерова С. Б. Темпоральные характеристики интонации речи дикторов телевидения // Речевые технологии. – 2009. – № 1. – С. 22–31.

11. Белявский В. М. Стиль, темп и сегментные характеристики речи / В. М. Белявский, Н. И. Гейльман, Л. П. Щербакова // Экспериментально-фонетический

анализ речи: Проблемы и методы : [сб. науч. трудов / отв. ред. Л. В. Бондарко]. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1984. – Вып. 1. – С. 39–50.

Примітки

Примітка 1. Під час аналізу тематичної літератури не знайдено вітчизняних праць, у яких би було порушено лінгвістичні проблеми телевізійного коментування футбольних матчів.

Примітка 2. Відеозаписи трансляції матчів Чемпіонату Європи з футболу зібрано в мережі Інтернет, зокрема на порталі YouTube (<http://www.youtube.com>), сайті каналу «Перший національний» (<http://1tv.com.ua>), інформаційному ресурсі «Про футбол» (<http://www.profootball.com.ua>). Звуковий потік відеозаписів відтворено й аналізовано в програмному забезпеченні Sound Forge 10.0 шляхом осцилографування. Експериментальні дані опрацьовано методами статистики в програмному забезпеченні SPSS Statistics 17.0.

Примітка 3. Мовленнєвим фрагментом у нашому випадку називаємо таку ділянку мовлення, межі якої визначає початок і закінчення швидкого темпу.

Примітка 4. Середня швидкість українського літературного мовлення становить 5.5 скл./с [4, 114].

Примітка 5. Середня щільність мовлення становить 2.7 наголошених складів (за даними літературної англійської мови) [2, с. 18].

Примітка 6. Швидкий темп українського літературного мовлення – від 6.5 скл./с і вище [4, с. 111].

Подано до редакції 25. 10. 2013 р.

Ishchenko Oleksandr.

Fast speaking rate in television football discourse (the case of the sportscasts of UEFA Euro–2012).

The article deals with the research for speaking rate of live football commentaries from television broadcast during the Ukraine national team matches in the 2012 UEFA European Football Championship. The commentators' rapidly speech fragments are analyzed. The average fast speaking rate and some other speech temporal features of the live football commentaries are discovered.

Keywords: speaking rate, information density of speech, live football commentary, actual division of sentences, phonetics.

Ищенко Александр.

Быстрый темп речи в телевизионном футбольном дискурсе (на материале репортажей матчей УЕФА Евро–2012).

Статья посвящена темпу речи дикторов телевизионных трансляций матчей Чемпионата Европы по футболу 2012 г. с участием национальной сборной команды Украины. Анализировались фрагменты устной речи, произнесенные в быстром темпе как наиболее примечательном для футбольного репортажа. Зафиксировано среднее значение быстрого темпа речи и другие темповые особенности, присущие исключительно этому телевизионному жанру.

Ключевые слова: темп речи, информационная плотность речи, телевизионный футбольный репортаж, актуальное членение предложения, фонетика.

